

OPAS TYTTÖJEN JA NAISTEN SILPOMISEN PUHEEKSIOTTOON

Mona Jobe, Vanessa Ndallamah & Riikka Nevalainen

LUKIJALLE

Tämä opas on tarkoitettu sosiaalialan ammattilaisille ja miksei myös muillekin ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään riskimaista lähtöisin olevia tyttöjä, naisia sekä heidän perheitään. Opas toimii tukenasi silpomisen puheeksiotossa. Opas sisältää tietoa tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta, termeistä, silpomisuhan tunnistamisesta, ennaltaehkäisystä ja puheeksiotosta. Toivomme, että opas lisää osaamistasi ja rohkaisee sinua ottamaan silpominen puheeksi sekä aloittamaan avoimia keskusteluja aiheesta. Välttelemällä aihetta hyväksymme hiljaa tyttöjen ja naisten kokeman väkivallan.

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisella tarkoitetaan kaikkia toimenpiteitä, jotka tehdään ilman lääketieteellistä perustetta ja jossa poistetaan tai vahingoitetaan tytön tai naisen sukuelimiä. Silpomista pidetään yhtenä sukupuolistuneen väkivallan muotona ja ihmisoikeusloukkauksena. Suomessa tyttöjen sukuelinten silpominen on rangaistava teko Suomen rikoslain perusteella ja siitä säädetään laissa pahoinpitelynä tai törkeänä pahoinpitelynä. Myös ulkomailla tapahtuva Suomessa pysyvästi asuvan tytön tai naisen sukuelinten silpominen on Suomen lain mukaan rikos.

Oppaan ovat tehneet Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat Mona Jobe, Vanessa Ndallamah ja Riikka Nevalainen osana opinnäytetyötään. Opas on tehty yhteistyössä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa osana tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen estämisen toimintaohjelmaa. Opasta voit käyttää sähköisessä muodossa tai tulostaa siitä kopion.

Haluamme kiittää haastateltaviamme ihmisoikeusaktivisti Ujuni Ahmedia, Ihmisoikeusliiton asiantuntija Solomie Teshomea sekä nimettömänä pysyvää terveydenhuollon ammattilaista, joka on kotoisin silpomisen riskimaasta ja itse läpikäynyt silpomisen. Kiitos myös sinulle, että tartuit tähän oppaaseen!

SISÄLLYS

MITÄ SILPOMINEN ON?	4
SILPOMISEN HAITTAVAIKUTUKSET	6
SILPOMISEN ERI MUODOT	7
TERMIEN KÄYTTÖ	8
MITÄ PUHEEKSIOTTO ON?	9
MITEN OTTAA SILPOMINEN PUHEEKSI?	10
SILPOMISUHAN TUNNISTAMINEN JA ENNALTAEHKÄISY	12
JOS HUOLI JATKUU	13
LÄHTEET	

Kaikenikäiset tytöt ja naiset voivat olla silpomisriskissä, mutta useimmiten tyttö läpikäy silpomisen 0–15-vuotiaana.

Suomessa arvioidaan olevan n. 10 000 silpomisen läpikäynyttä tyttöä tai naista. Silpomisriskissä arvioidaan olevan n. 645–3075 tyttöä tai naista.

Riskimaista Suomeen muuttaneilla ei välttämättä ole tietoa silpomisen haitoista tai siitä, että se on Suomessa rikos. Suurin osa tytöistä ja naisista on läpikäynyt silpomisen ennen Suomeen muuttoaan. Euroopassa on tapauksia, joissa tyttö on lähetetty kotimaahan tai muuhun maahan silvottavaksi.

Silpominen tapahtuu yleensä vanhemman yhteisön jäsenen tai terveydenhuollon ammattilaisen toimesta epämääräisissä ja epähygieenisissä olosuhteissa ilman kivunlievitystä. Välineinä käytetään esim. saksia tai lasin sirpalletta.

Perinteen juuret ovat epäselvät, eikä tarkalleen tiedetä missä tai milloin perinne on saanut alkunsa. Silpomista esiintyy yleensä Afrikassa, Aasiassa ja Lähi-idässä, mutta sitä harjoitetaan ympäri maailman eri yhteisöissä.

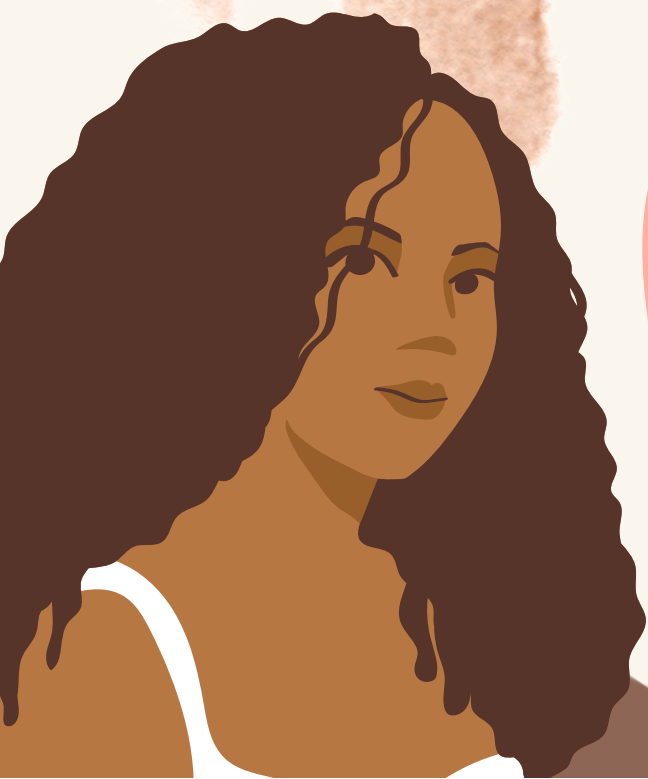
Sosiaalinen paine silpomiselle on usein suuri ja pelkona voi olla oman perheen tai yhteisön hylkäämäksi joutuminen, jos perinnettä ei jatka.

Syyt, joilla silpomisperinnettä perustellaan voivat olla uskonnollisia, kulttuurillisia, moraalisia, taloudellisia, sosiaalisia tai puhtauteen sekä esteettisyyteen liittyviä.

Monet maahanmuuttajat luopuvat kuitenkin perinteestä muutettuaan maahan, jossa silpominen on laitonta ja sitä paheksutaan.

**"Mikään kulttuuri tai uskonto ei oikeuta minkäänlaiseen väkivaltaan."
-Solomie Teshome**

**"Silpominen nähdään erillään muusta lapsiin kohdistuvasta väkivallasta, eikä siihen puututa yhtä vakavasti kuin muihin väkivallan muotoihin. Lapsen etu ja oikeudet eivät toteudu."
-Ujuni Ahmed**

Silpomisella ei ole mitään positiivisia vaikutuksia hyvinvointiin vaan se aiheuttaa niin välittömiä, lyhytkestoisia kuin pitkäkestoisiakin haittavaikutuksia. Se sotkee ja rikkoo kehon normaaleja ominaisuuksia ja toimintoja. Sillä on vaikutuksia niin fyysiseen, psyykkiseen, kuin sosiaaliseen hyvinvointiin. Pahimmillaan silpominen voi johtaa jopa kuolemaan.

Fyysisiä haittavaikutuksia:

- Kipu
- Verenvuoto
- Shokki
- Turvotus
- Tulehdukset
- Keloidit (arven liikakasvu)
- Virtsaamisongelmat
- Emättimen kutina ja vuoto
- Yhdyntäkipu
- HIV
- Synnytyskomplikaatiot

Psyykkisiä ja sosiaalisia haittavaikutuksia:

- PTSD (traumaperäinen stressihäiriö)
- Ahdistus
- Masennus
- Painajaiset
- Unettomuus
- Huono itsetunto
- Tunne-elämän hankaluudet
- Yhdynnän ja intiimiyden pelko

Silpomisen läpikäyneelle tytölle tai naiselle on tarjottava mahdollisuus avausleikkaukseen. Ammattilaisena sinun tulee kertoa tästä asiakkaalle ja ohjata hänet tarvittaessa terveydenhuollon palveluihin.

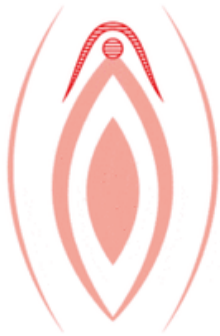
Avausleikkaus (deinfibulaatio):

Avausleikkauksessa avataan suljettuja häpyhuulia yhdistävä arpikudos. Se suositellaan tehtävän ennen seksielämän aloitusta tai raskautta. Tarvittaessa se voidaan myös tehdä raskauden tai synnytyksen aikana tai myöhemmin.

Korjausleikkaus:

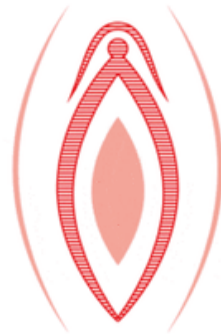
Korjausleikkauksessa pyritään palauttamaan sukuelinten normaali anatomia ja toiminta.

Silpomisen eri muodot jaetaan WHO:n määritelmän mukaan neljään eri tyyppiin. Näistä yleisimpiä ovat ensimmäinen ja toinen tyyppi:

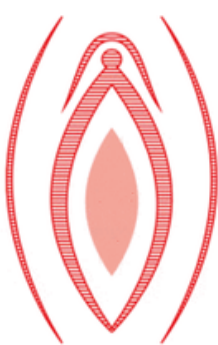
Tyyppi 1

Klitoris tai klitoriksen huppu poistetaan joko osittain tai kokonaan. Kutsutaan myös toisinaan nimellä *sunna* tai *klitoridektomia*.

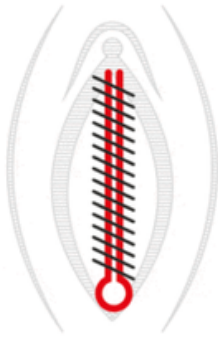
Tyyppi 2

Osittainen tai kokonainen klitoriksen ja sisempien häpyhuulten poisto. Toisinaan myös ulommat häpyhuulet poistetaan. Voidaan kutsua myös nimellä *excisio*.

Tyyppi 3

Infibulaatio. Toimenpide, jossa poistetaan pienet ja/tai suuret häpyhuulet ja typistetyt häpyhuulet ommellaan umpeen, jättäen pieni reikä virtsalle ja kuukautisverelle. Klitoris saatetaan poistaa tai jättää yhteen ommeltujen häpyhuulten alle. Voidaan kutsua myös nimellä *faraoninen ympärileikkaus*.

Tyyppi 4

Muita haitallisia, usein rituaalinomaisia toimenpiteitä, joissa sukuelimiä esimerkiksi viilletään, pistetään, poltetaan kuumalla raudalla, syövytetään tai klitorista tai häpyhuulia venytetään ilman terveydellisiä syitä.

Solidaarisuus. (i.a.). Silpomisen eri tyypit.

Voit käyttää tätä kuvaa apuna silpomisen puheeksiotossa. Ennen kuvan käyttöä kysy kuitenkin ensin asiakkaalta haluaako hän nähdä piirretyn kuvan silpomisen eri muodoista. Kuvan avulla asiakkaan on helpompi tunnistaa onko hän läpikäynyt silpomisen ja jos on, niin millä tavalla.

Puheeksiotossa voi tulla vastaan tilanteita, joissa asiakas kertoo ettei hän ole läpikäynyt silpomista, mutta kun hän näkee kuvan silpomisen eri muodoista voi hän tunnistaaakin olevansa.

Käytämme tässä oppaassa termiä **silpominen**, koska se kuvaa paremmin tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, kuin tyttöjen tai naisten ympärileikkaus. Tyttöjen tai naisten ympärileikkaus terminä tekee väkivallan muodosta hyväksyttävämpää ja normalisoi sitä. Asiakastyössä käytetään usein kuitenkin termiä **ympärileikkaus**, sillä asiakas ei monesti tunnista termiä silpominen, taikka tunnista, että on itse läpikäynyt silpomisen. Asiakas voi kokea termin silpominen loukkaavana ja halveksuvana.

Kohdatessasi asiakkaan sinun tulee ottaa huomioon, miten asiakas itse puhuu asiasta ja käyttää samoja termejä. Näin varmistetaan yhteinen ymmärrys ja kunnioittava kohtaaminen. Voit aluksi ottaa asian puheeksi puhumalla silpomisesta, mutta mikäli asiakas ei ymmärrä termiä tai ei halua sitä käytettävän, voit puhua ympärileikkauksesta tai käyttää muuta asiakkaan toivomaa termiä. Kysy siis rohkeasti asiakkaalta hänen toiveistaan.

In English

FGM = Female Genital Mutilation

FGM/C = Female Genital
Mutilation/Cutting

Female circumcision = naisten
ympärileikkaus

MAA	SILPOMISESTA KÄYTETTY TERMI	KIELI
Somalia	Gudiniin, Halalays, Qodiin	somali
Sudan	Khifad, Tahoor	arabia
Egypti	Thara, Khitan, Khifad	arabia
Iran	Xatna	farsi
Etiopia	Megrez, Absum	amhara, harrari
Turkki	Kadin sunneti	turkki
Eritrea	Mekhnishab	tigrinja

Puheeksiotto on dialoginen menetelmä, jossa keskeistä on nähdä toinen ihminen omana itsenään, omina näkemyksinään ja toiveinaan. Dialogi on vuoropuhelua, jonka tavoitteena on ymmärtää miten toinen ihminen ajattelee. Dialogissa painopiste on enemmän kuuntelemisessa kuin puhumisessa.

Puheeksiotto on tärkeä vuorovaikutustaito asiakastyössä. Sillä tarkoitetaan asiakkaan hyvinvoinnista tai tilanteesta heränneen huolen ottamista esille yhteisessä keskustelussa. Puheeksiotto voi tuntua haastavalta ja pelottavalta, mutta se on kuitenkin jokaisen ammattilaisen velvollisuus.

Ammattilaisen on hyvä tarkastella omia ennakkoluuloja ja suhtautumista tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomiseen, koska ennakkoluulot voivat vaikuttaa negatiivisesti asiakkaan kohtaamisessa.

Yhteistyö ja luottamus rakentuu, kun otetaan puheeksi rohkeasti, kunnioittavasti ja avoimesti.

"Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen vastaisessa työssä usein puhutaan, että aiheesta tulisi puhua sensitiivisesti, mutta tarvitseeko meidän kuitenkin puhua sensitiivisesti ihmisoikeuksien loukkaamisesta?"
-Ujuni Ahmed

- Varaa rauhallinen tila, jossa voitte keskustella kahden kesken
- Asiakkaan toiveesta mukana voi olla tukihenkilö tai **virallinen** tulkki, joko paikan päällä tai puhelinyhteydellä
- Kirjaa käyty keskustelu

- Käytä termiä jota asiakas ymmärtää ja itse käyttää, kuten **Ympärileikkaus** (kts. s. 8)
- Voit käyttää kuvaa silpomisen eri muodoista (kts. s. 7) apuna silpomisen tunnistamisessa ja nimeämisessä

- Älä yleistä!
- Kaikki naiset ja tytöt jotka tulevat silpomisen riskimaista eivät ole läpikäyneet silpomista
- Jokainen asiakas on yksilö, muista siis huomioida yksilöllisesti hänen tarpeensa
- Silpominen on vain yksi tytön tai naisen hyvinvointiin vaikuttava tekijä

- Kerro velvollisuudesta ottaa huoli puheeksi ja kerro konkreettisesti mistä huolesi on herännyt
- Kerro olevasi aidosti kiinnostunut asiakkaan hyvinvoinnista
- Avaa keskustelu rohkeasti, kunnioittavasti ja avoimesti
- Älä ihmettele, kauhistele, tuomitse tai syyllistä!

- Tarjoa oikeaa tietoa silpomisesta ja sen haittavaikutuksista hyvinvointiin – muista kuitenkin oma asemasi ja rajallisuutesi
- Korosta, että silpominen on tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa
- Kerro avausleikkauksesta tai korjausleikkauksesta

- Kerro silpomisen olevan Suomessa rikos ja kuinka myös ulkomailla tapahtuva Suomessa pysyvästi asuvan tytön tai naisen silpominen on rikos
- Muista velvollisuutesi tehdä lastensuojeluilmoitus ja rikosilmoitus, jos epäilet lapseen kohdistuvan uhkaa

LAPSEN KANSSA:

- Ethän käytä lasta välikappaleena – lapsen ei tarvitse puhua kuin vain omista kokemuksistaan. Keskustelun kuuluu toteutua lapsen ehdoilla, eikä lasta voi pakottaa mihinkään mihin hän ei ole valmis tai halua.
- Tiedätkö mitä tyttöjen sukuelinten silpomisella tarkoitetaan? (Tässä tilanteessa jos lapsi ei tiedä mitä tyttöjen sukuelinten silpomisella tarkoitetaan, on ammattilaisen velvollisuus kertoa lapselle ikätasoisesti mitä sillä tarkoitetaan)
- Tiedätkö oletko sinä läpikäynyt silpomisen?

AIKUISEN KANSSA:

- **Jos asiakas on kotoisin maasta, jossa perinnettä harjoitetaan:** Tiedän, että kotimaassasi X tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on melko yleistä. Oletko sinä läpikäynyt silpomisen?
- **Jos asiakas on syntynyt Suomessa:** Tiedän, että vanhempiesi kotimaassa X tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on melko yleistä. Oletko sinä läpikäynyt silpomisen?
- Mitä sinä ajattelet / sinun perheessäsi ajatellaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta?
- Mitä perinteitä haluaisit pitää yllä kotimaasi kulttuurista ja mistä haluaisit luopua?

HUOLTAJAN KANSSA:

- Mitä sinä ajattelet / teidän perheessä ajatellaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta?
- Suunnitteletko perheesi kanssa pidempää lomamatkaa kotimaahanne tai muualle?
- Oletko sinä / onko joku teidän perheessä tai suvussa läpikäynyt silpomisen?
- Tiedätkö minkälaisia haittavaikutuksia sukuelinten silpomisesta voi aiheutua tytöille ja naisille?

SILPOMISUHAN TUNNISTAMINEN JA ENNALTAEHKÄISY

12

Monella jopa pitkään Suomessa asuneella maahanmuuttajataustaisella on silpomisesta väärää tai ei lainkaan tietoa. Kun eletään väärän tiedon valossa voi silpomisen uhka olla todellinen, jos esimerkiksi vanhempi on lähdössä tyttärensä kanssa lomamatkalle kotimaahan tai muuhun maahan.

Ammattilaisten kouluttamisen ohella myös naisten kouluttaminen on merkittävää ennaltaehkäisevää työtä, sillä naiset pääsevät kiinnittymään yhteiskuntaan koulutuksen ja työelämän kautta. Kiinnittymällä yhteiskuntaan voidaan ehkäistä syrjäytymistä.

**"Silpominen ei jatku ainoastaan tiedonpuutteen vuoksi, vaan sitä jatketaan, koska se koetaan oikeaksi myös länsimaissa."
-Ujuni Ahmed**

**"Juurisyyden ja normien kyseenalaistaminen on tärkeää. Miksi tytön seksuaalisuus tai siveys kuuluu yhteisölle tai miehille? Yhteisöissä tulisi käydä keskustelua tyttöjen ja naisten asemasta ja miten heidät nähdään."
-Ujuni Ahmed**

Asenteet muuttuvat, kun ihmiset saavat tietoa silpomisen vaikutuksista hyvinvointiin. Aina silpomisen läpikäynyt ei edes tiedä erinäisten oireiden johtuvan silpomisesta tai etteivät nämä oireet ole tavalliseen elämään kuuluvia oireita.

Selvitä maalistan avulla onko asiakas lähtöisin maasta, jossa silpomisperinnettä esiintyy:

KORKEA ESIINTYVYYS	MELKO KORKEA ESIINTYVYYS	MATALA ESIINTYVYYS	LISÄKSI
Somalia, Guinea, Djibouti, Sierra Leone, Mali, Egypti, Sudan, Eritrea	Burkina Faso, Gambia, Etiopia, Mauritania, Liberia, Guinea-Bissau, Tsad, Norsunluurannikko, Nigeria, Senegal, Keski-Afrikan tasavalta, Kenia	Jemen, Tansania, Benin, Irak, Togo, Ghana, Niger, Uganda, Kamerun	Kurdialueet: Iran, Syyria, Turkki, Indonesia, Afganistan

KARTOITA TUEN TARVE!

Tarvittaessa asiakkaan voi ohjata esim. seuraaviin palveluihin:

- Terveydenhuollon palvelut: lääkäri, gynekologi
- Kerro mahdollisuudesta avausleikkaukseen tai korjausleikkaukseen
- Vastaanottokeskukset, Oikeusapu, Rikosoikeusviranomaiset
- Psykologinen tuki ja terapia
- Seksuaalineuvonta ja -terapia

Huoltajalle on kerrottava, että työntekijällä on velvollisuus ilmoittaa viranomaisille, mikäli epäilee lapsen olevan silpomisriskissä. **Muista, että ilmoitusvelvollisuus ylittää aina salassapitovelvollisuuden!**

Jos vahva epäily silpomisuhasta jatkuu puheeksioton jälkeen ja on kyse alaikäisestä:

Tee lastensuojeluilmoitus ja rikosilmoitus —————> Tilanteen selvittely ja tarvittavat toimenpiteet —————> Silpomisen estäminen

African Care: Monikulttuurinen kansalaisjärjestö, joka tekee silpomisen vastaista vaikuttamistyötä, järjestävät koulutuksia ammattilaisille ja tarjoavat ryhmätoimintaa erityisesti maahan muuttaneille naisille. <https://www.africancare.fi>

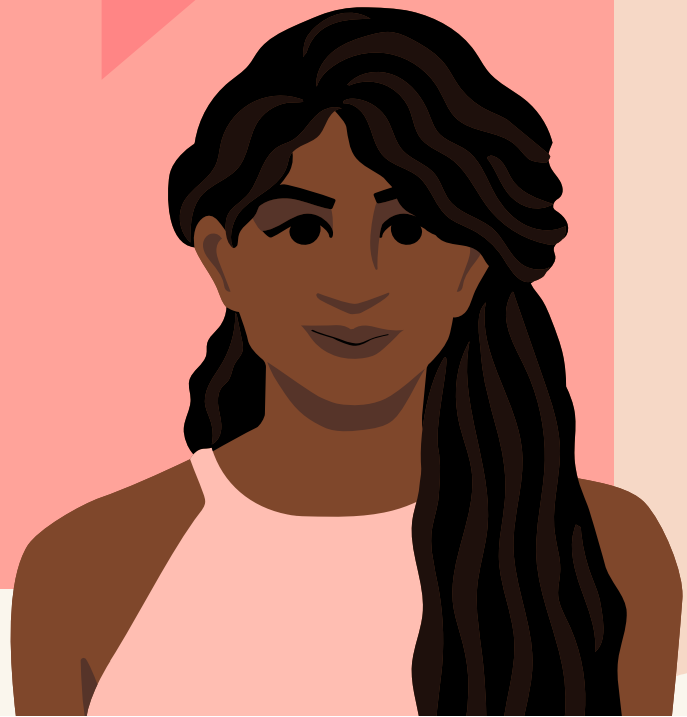
Ihmisoikeusliitto: Tekevät ennaltaehkäisevää työtä silpomista vastaan. FGM-verkoston toimija. <https://ihmisoikeusliitto.fi>

Rikosuhripäivystys: Väkivallan uhreille. <https://www.riku.fi> tai 116 006

Poliisi: 112 tai <https://poliisi.fi>

Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi ja tuki: Lastensuojeluilmoitukset oman asuinalueen yksiköstä tai sosiaalipäivystyksestä.

Kokosimme tähän muutamia toimijoita, joilta saat neuvoa ja tukea asiakastyön tueksi!

LÄHTEET

African Care. (i.a.). *STOP FGM*. https://www.africancare.fi/wp-content/uploads/2021/08/STOP_FGM_2021.pdf

Eriksson, E., Arnkil, T-E. (2012). *Stakes. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista*. (8. p.). Juvenes Print. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-33-1792-8>

Heino, E & Jäppinen, M. (2022). Näkökulmia kulttuurin merkityksiin sosiaalityön käytännöissä ja tutkimuksessa. *Janus*, 30 (2), 174–181. <https://journal.fi/janus/article/view/112106/71153?acceptCookies=1>

Ihmisoikeusliitto. (2017). *Laki ei auta, jos ammattilaiset eivät ota puheeksi tyttöjen silpomista*. <https://ihmisoikeusliitto.fi/laki-ei-auta-jos-ammattilaiset-eivat-vielakaan-ota-puheeksi-tyttojen-silpomista/>

Ihmisoikeusliitto. (24.11.2022). *Tyttöjä täytyy suojella sukuelinten silpomiselta Suomessakin*. <https://ihmisoikeusliitto.fi/tyttoja-taytyy-suojella-sukuelinten-silpomiselta-suomessakin/>

Koukkula, M., & Klemetti, R. (2021). *Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen (FGM) estämisen toimintaohjelma*. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162904/STM_2021_16_J.pdf

Lilja, Inka (toim.) (2019). *Käsikirja sukupuolistunutta väkivaltaa kokeneiden pakolais- ja turvapaikanhakijanaisten ohjaukseen. Näin tuet väkivallan uhria puhumaan kokemuksistaan*. Helsinki: HEUNI.

L 39/1889. Rikoslaki.19.12.1889/39. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Niemi, J., Kainulainen, H., Honkatukia, P. (toim.). (2017). *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino*.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2022). *Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen eli ympärileikkaus*. https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-seksuaali-ja-lisaantymisterveys/tyttojen-ja-naisten-sukuelinten-silpomisen-estaminen/tyttojen-ja-naisten-sukuelinten-silpomisen-eli-ymparileikkaus#Mikssi_silvotaan

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (i.a.). *Dialoginen huolen puheeksi ottaminen*. Saatavilla 21.9.2022 <https://thl.fi/fi/web/lapset-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/dialogiset-toimintavat/dialoginen-huolen-puheeksi-ottaminen>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2019). *Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen uhan arviointi*. https://thl.fi/documents/920447/4576122/Lomake_uhan_arviointiin.pdf/ed529478-7af7-4b2f-806e-6c6c75acf134

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2022). *Avausleikkaus ja korjausleikkaus*. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-seksuaali-ja-lisaantymisterveys/tyttojen-ja-naisten-sukuelinten-silpomisen-estaminen/ehkaiseva-tyo/avausleikkaus-ja-korjausleikkaus>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). *Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen eli ympärileikkaus*. https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-seksuaali-ja-lisaantymisterveys/tyttojen-ja-naisten-sukuelinten-silpomisen-estaminen/tyttojen-ja-naisten-sukuelinten-silpomisen-eli-ymparileikkaus#Mikssi_silvotaan

UNFPA. (2022). *Female genital mutilation (FGM) frequently asked questions*. Saatavilla 2.8.2022 https://www.unfpa.org/resources/female-genital-mutilation-fgm-frequently-asked-questions#women_affected

Vuorio, V. (10.06.2020). *Mitä naisten sukuelinten silpominen on? 9 faktaa*. *Solidaarisuus*. <https://solidaarisuus.fi/mita-naisten-sukuelinten-silpominen-on/>

World Health Organization. (i.a.). *Health risks of female genital mutilation (FGM)*. Saatavilla 21.2.2023 [https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research-\(srh\)/areas-of-work/female-genital-mutilation/health-risks-of-female-genital-mutilation](https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research-(srh)/areas-of-work/female-genital-mutilation/health-risks-of-female-genital-mutilation)